

... זהה כל עיקר שימוש הкус ורציחה שנברא בעולם, שאין בו צורך כלל לזרע עמלק שנאמר בהם תמחה, שם צריך לשמש ברציחה. ונענש שאל על שהשתמש שם ברחמנות. ולעתיד דימחו ויתבטלו, יתבטל גם יצר זה מהעולם... וזהו עצמו – עני מוחית עמלק) ביטול יצרה רכען וליבן יצר דתואה דחכל נמוך מזה' (מתוך רסיטי לילה בן).

דף כג

זה כתיב לא תקם ולא תטר – הוא במשמעותו כתיב דתוני איזוי נקימה ואיזו היא גטירה... וצערא דגופא לא...). לאורה משמע במשמעותו נקימה ונטירה אינו אמר אלא במשמעותו צער אדם את חברו צער הגוף [דהינו בישוח וחוירוף בדברים. ע' ש"ת הריב"ש קב], רשי הלה לנוקם וליטור. ודבר הלמד בענינו הוא, שהרי הכתוב מדבר בעניין ממון. ומכאן למדנו שמווזרים ישראלי שלא להמנע מעשיות צדקה וגמולות חסד בשליל מי שלא נהג עמו כחויתו, או ליטור לו בלבד עלי' [עפ"י ספר יראים קז]. וכל שכן שאסור לדבר עלי' לשון הרע וכדומה, שהרי אפיו נטירה בלבד באסורה, אלא צריך למחות הדבר בלבד כמו שכותב הרמב"ם ז"ל ועוד ראשונים.

ומדברי ספר החינוך (רמא רמ"ב) משמע שהאיסור כולל גם כשבצערו חברו צער הגוף [רק בשעת מעשה מותר להסביר על חירופיו מן הדין. ומדת חסידות שלא להסביר]. וגם מסתימת דברי הרמב"ם משמע שאינו מחק בין דבר שבממון לצער הגוף. ואפשר שהם סוברים שכשאלו במשמעותו מ'הנעלבים ואינם עלבים... נדחה התירוץ הקודם הילך למסקנה אין חילוק בין ממון לצער הגוף. וכשהסיקו 'דנקיט ליה בלבביה' אין הדברים מתייחסים אלא כלפי תלמיד חכם ומושם שחרופו בפרהסיא ויש בדבר בזין לتورה, אבל בשאר כל אדם אסור לנוקם וליטור לו איבה אפיו במקום צער הגוף. וכיוון שהדבר שני במלוקת ראשונים באיסור של תורה – ספיקא דאוריתא לחומרה (עפ"י חפץ חיים בפתחה לאוון בא רם חיים ח-ט).

א. ע"ש עוד שלגונות גנותו לאחרים, אפיו אם ציירו הלה בגופו נראה שאסור לכל הדעות כי עבר על 'לא תשא' – לא תשא, משום השומע.

ועוד צדר (באיסורי רכילות ה בא רם חיים ז) שגינהו שלא בפניו, אינו בכלל 'צער הגוף' ואסור לכל הדעות להמנע מלhalbתו או מלהגמול לו חסד וצדקה.

ב. יש מי שמיישב דעת הרמב"ם והחינוך עם סוגיתנו, על פי דברי רבנו אברהם בן הרמב"ם (מעשה נסים יג) שלא גרס במשמעותו החילוק בין ממון לצער הגוף אלא בין מילוי דעלמא שביהם אסור ליקום וליטור [בין במנון בין בצער] ובין מילוי דאוריתא שרואו לכם ליקום וליטור כנחש (עפ"י פירוש הגרי"פ פועלא לספר המצוות לוטס"ג ח"ב ל"ת נא. וכן מוזכר הילוק והדברי הריטב"א). עוד יש להעיר מדברי התוספთא (בسوטה ה, ג): הנושא שאלת הוגנת לו עובר משום כל תקום ובול תטו. ומשמע לאורה שיטת התוספთא שלאוין אלו אמרוים אף בצער שאינו של ממון. ואפשר שימוש מוקור לדעת הרמב"ם והחינוך.

נקימה – אמר לו השאלני מגלה... למהר אמר לו השאלני קרדומך... נטירה – אמר לו השאלני קרדומך... למהר אמר לו השאלני חילוק...? שינוי מגל לקדודם וחלוק, כי כן דרך התלמוד לתפוס כלים מוכלים שונים (עפ"י הריטב"א. וכותב שם הסבר נוספת על פי גרסתו, ע"ש).

– אף על פי שאיסור נקימה יכול להימד ב'קל וחומר' מוגדר – אך אילו היה כתוב רק לא תטר ה'יתוי אומר שמווזיר על הנקימה ואילו הנטירה מותרת, שכן כתובים שניהם שבא זה ולימד על זה (עפ"י משנה לפיך ביאת מקדש ב, ב בשם הגמוא).

בקהלות יעקב (ערכין ד) צוד שכל הנוקם עובר בשתיים, משום 'לא תקם' ומשום 'לא תטר'. אך לפי האמור יתכן ואינו עובר אלא באחד כי לא הוציאם הכתוב בשתיים אלא כדי ללמד מזה על זה ולעולם אורה אחת היא בכלל אחד מהאופנים. אמנם מסתבר שהנקימה חמורה מהנטירה גם ש אין בה אלא לאו אחד, וכמשמעות המשל"מ שאליו היה כתוב לאו אחד הינו מעמידים אותו על נקימה.

...אבל בחולה אפילו שתים מוציאין. והיחידין מוציאין שתים. ר"ש פרש בחולים שם ישבים לבdom. ומדובר בכאלו שיכולים לכבות אכבעותיהם שלא בחולה דרישא, אלא שאים מעורבים עם השאר.

ויש גורסים (נובא בערוך) 'והיהירין' – פירוש, מחות גאותם אינם עומדים בעיגול עם שאר הכהנים אלא בלבד (ר"ש).

אין מוציאין לא שליש ולא גדול – מפני הרماءים...'. לרמב"ם (בתשובה קכו) פירוש אחר מלרש"י בכל העניין. וגרס 'שלוש' במקום 'שליש', וגם בתירוץ הגمرا בהמשך גרס אחרת '[מי] מונין לו נמי אחת – בגודל']. ולפי גרסתו ופירושו, מי שהוציא שתי אכבעות כגן החולה – מונין לו שתים. [ולכן מותר כאן המניין – כי מניין האנשים לא נודע, אלא מניין האכבעות היוצאות בלבד].

וain מוציאים שלש אכבעות, שמא יכווץ אכבע אחד ויאמר שתים הוציא – כשיראה שהמנין מסתיים בו. ומאותה סיבה ain מוציאים אגודל – מפני שנקל לכופפה. עד על דרך הסוד בהסתדרת האגודל במקדש ובתפילה – בספר עשרה מאמרות 'אם כל חי' א, לג.

בא אביו של תינוק ומוצאו כשהוא מperfפ, אמר: הרי הוא כפרטכם ועדין בני מperfפ ולא נתמאה סכין. כלומר מהרו ליטול הסכין מליבו כי עדין איןנו מטה (עפ"י ריטב"א ורבנו אליקים). עוד בדיון מperfס לעניין טומאה שנחשב חי – ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א לה.

ללמוד שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיקות דמים... שמע מינה שפיקות דמים הוא דול וטהרת כלים כדק"מיא קיימת. אף על פי שמדובר כאן בדאגות האב על בנו, מכל מקום כיוון שהורגלו בשפיקות דמים כל כך, נעשו אכזרים גם על בנייהם (חדרים ובארים).

זירושלים בת אתוּי עגלה ערופה היא והתניא... ועוד לא נודע מי הכהן כתיב והא נודע מי הכהן – אלא להרבות בכיה. מאותה סיבה ain להוציא מכאן שגם כאשר נמצא חלל בתוך העיר מבאים עגלה ערופה [ושנאמור בשדה – דבר הכתוב בהוותה], שיש לומר שאין מבאים (דברי הילב"ג והרבנן), ולא נתכוון אלא להרבות בכיה (עפ"י מנחת חנוך תקלא, כה). והביא שם מספר מהנה יהודה שהובילה מכאן שמבאים עגלה ערופה אף כשהמצא חלל בעיר. וע"ע: גבורה ארי, שו"ת בית זבול ח"ב כה, ח-ט. וע"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"א ק) מה שכabb מסוגיתנו אודות הבאת עגלה ערופה על הנמצא מperfס.

(ע"ב) 'אי סלקא דעתך עבודה היא, יש לך עבודה שכשרה בשני כלים?!' לכאורה לדברי ריש לكيיש אין הכהן רשאי להוסיף על שני כלים וכודרך שאין מוסיפים על ארבע בגדים לרבי יוחנן. והדבר קשה שעבוד במצווח ובכורה בגilio ריאש [זהותם של הלאן כתה. ד"ה והא כתבו שלך לא הפסיק בעורה, מפני שנוטל מצנפתו של אחד מהם ואין דרך קבוע גלי ריאש בעורה]. ושם לריש לקייש לא חייב הכתוב אלא שני כלים, אבל אם רוצחה – לובש ארבעה. וכן משמע לשון 'שכשרה בשני כלים.' אם כן גדול בא להרים את הדשן, נראה שכחן גדול חייב לקיים תורם בשני כלים. אבל לרבי יוחנן שמצויר ארבעה בגדים לחדירות, נראה שכחן גדול חייב במשונה זו קא (חדושים ובארים). לפי מה שצדד רשאי ללבוש יותר משני כלים, נראה לכאורה שאין בו פסול ד' מזורה בגדים' וא"כ יכול ללבוש כייטי ראש אחר שאיןו מבגדי כהונה.

'מנין שלא יהא דבר קודם למוכנים?' נראה דאין זה אלא לכתלה אבל אם לבשם שלא סדר ועובד – עבודתו כשרה, שלא מיתתי בגם קרא לעכב, ולא שנינו דמשנה סדר הבגדים עבודתו פטולה. ובנדה סי': תור'ה כל כתבו התוט' דכל דבר שאין עצמו מצוה אלא רק תוצאתו לא שייך לומר בו דלכתלה עשה כך ובדייעבד כשר גם באפין אחר. ולפי"ז מכאן מקור לשיטת הרמב"ם דמנה לבישת בגדי כהונה למצות עשה בפנוי עצמה (מהגר"א נבנצל שליט"א).
בגבורות Ari זו בדבר וצידד לומר שהוא מעכב כיון שהוא עליו הכתוב. וחסר שם המשך הדברים. – ע' בזה בספר החדשינים ובאורים.
עוד בדיון הלבישה וסדר הבגדים בכתביהם – ע' שנות אריה, בית הלוי ח"א א, ג; ח"ב סנהדרין מט:

ענינים טעמים ופרפראות

'ב' תלמיד חכם שאיןו נוקם ונוטר בנהש אינו תלמיד חכם.' בשם הבעש"ט: בנהש זהה שאיןו מרגיש טעם, אך נקיותו אינה להנאותו ולבכודו האישית אלא לשם שמיים בלבד (מובא בספר בעש"ט עה"ת. וכן מובא בשם ר"פ מקוריין, לקוטי הש"ס לח וועוד).
ומהרש"א פירש שאיןו מшиб לו חורפה במדתו אלא שומר הדבר בלבו להעינוי לאחר זמן בדבר קטן. ויש מפרשים שמניח עלבונו למקום (ע' ריטב"א, מאירין ועוד). ויש אומרים: רק במילוי דשמייא יש לו נקום ולא במילוי דעתמא, בזוכר לעיל. וע"ע משמרות איתמר בדבר ד"ה לח'.

ילא תקם ולא תטר את בני עמך – ואהבת לרעך כמוך'. הנוקם, למה הוא דומה? לאדם שפצע ידו האחת בסכין שבידו השניה, וחזר ופוצע את היד השניה לנוקם נקמת הראשה – אך כל ישראל נפש אחת, ואהבת לרעך כמוך (ירושלמי נדרים ט, ר).

– טעם שהוזיריה תורה מפני הנקמה והנטיריה מאדם שمبرקשים ממנו חסד ואינו עושה, ולא הוזיריה את הראשון מפני צרות עינו –
לפי שהראשון אין שנאה יוצאת ממנו על האחר אלא בחס על שלו ואינו רואה זולתו ואת הראוי לו, אבל מי שבא לנוקם ולנטור על כך, מעד על עצמו שאינו חס על שלו שהרי אלמלא שנаг חבירו ברשעות היה משאילו ונוחן לו בנפש חפצה, אלא שגדלה שנאה על חבירו שהתנהג עמו

ברשות – וכל שמהנתה שנאה, מזהירה עליו תורה ביתר.

(עפ"י פירוש הראב"ד לתורת כהנים; העמך דבר קדושים)

– אין לו לאדם להתרעם על חברו על שלא עשה עמו טוביה, לא הלווה לו מועות ובודמה – כי מסתמא לא נקעב מאת הש"י הטובה הוא אצל.

ווגון אחד היה ממשיל על זה משל; לאחר שצירק לאיש ששמו ראובן ושאל אנשיים היכן יוכל למצאו, ענו לו במקום פלוני נמצא קיבוץ של אנשים, ואולי ישנו עמהם. וילך לשם ולא נמצא שם ראובן – היעלה על דעתו להתרעם על הנאספים שם, למה שהוא שמעון או לי ולא ראובן?!

– רק עליו ללבת למקום אחר לבקש את ראובן האמתו.

בן הדרר הזה; למה לו להתרעם על האיש שאינו רוצה למלאות בקשתו, אחרי שאין זה האיש שהוא רצון הש"ת עליו להטיב עמו, עליו ללבת לבקש את הטובה ממי שנגור עליו להטיב עמו. אשרי אנו יצר זאת תלמיד במחשבתו בכל מארעותיו, בחיו הפרטיים ובמשחו ולבו יהא בריא ושלם, לא תעלת קנאתו על אחרים, לא ינקם ולא יטור (חפץ חיים על התורה קדושים).

הנעלבן ואים עולבן שומען חרפטן ואין משיבין... עלייהם הכתוב אומר ואהבי ביצאת השם בגברתו.

לפי הדרמה, אין במשמעותם בא ישראל אחד והחיל והרשיע לצער חברו בדבריו הרעים, שלא יונחו השומע – שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים; ועוד שידיה בשתיקתו, במודה על החרופין. ובאמת לא תוצאה התורה להיות האדם כאבן, שותק למחרפיו כמו למברכי, אבל תוצאה אונתנו שנתרחק ממנה זויאת ושלא נתחל להתקוטט ולהחרף בני אדם ובכן יינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל-קטטה – לא יחרפו בני אדם זולתי השוטים הגמורים, ואין תחת לב על השוטים.

ואם אולי יבריחנו מחרף מבני אדם להшиб על דבריו, ראוי לחכם שייב לו דרך סلسול וنعمות ולא יבעס הרבה כיicus בחיק כסילים יונח, וינצל עצמו אל השומעים מחרפיו וישילך המשא על המחרף, וזה דרך הטובים שבבני אדם...

ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכני עצם בהוראה זו להшиб חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הבעס ויתפשתו בענין זה יותר מדי, ועליהם אמרו ז"ל 'הנעלבן ואים עולבן, שומען חרפטם ואין משיבים...' (מתוך ספר החינוך מצווה שלח).

(ע"ב) איבעיא להו, שפיקות דמים הוא דזול אבל תורה כלים בדקימא קיימת או דילמא שפיקות דמים בדקימא קיימת אבל תורה כלים היא דחמירא. לבשנתבונן נראה כי שני צרכי הספק הללו רוחקים זה מזה ברוחם מורה מערב; לפי הצד הראשון היה אב זה אכזרי כל כך לא טיפת רגש אנושי, שאנו שם לבו על בנו המפרפר בין חיים למות אך על תורה הכליל. ולאידך גיסא, בהנחה שפיקות דמים בדקימא קיימת, הרי שהיה בשאר כל אדם ששבשה שראה את בנו מפרפר רח"ל כלו מלא תדהמה וועוזו ונפשו יוצאת אליו, אלא שתהרת כלים חמורה עלי – הרי שהtagבר והתעללה אדם זה על רגשותיו האנושיים, והגיע לדרגה גבוהה מאד. הנה רואים אנו אדם העושה מעשה מסוים שיתכן לפרש בבעל מדרגה רוחנית גבוהה מאד ייתכן שעשו מתוך איבוד צלם אנושי.

ונזהר פשוט מאמר רוז"ל 'עשה מעשה זמרי ומבקש שבר בפינחס' – לא שימושים מעשה זמרי ומבקש שבר על מעשים אחרים שבידו, אלא על מעשה זמרי עצמו מבקש עליו שבר, שכן כאמור המעשה מצד עצמו אינו מוכיח כלום ולעולם אין לדעת מה מסתתר מזחוריו. (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, בסוף הספר)

'אי סלקא דעתך עבורה היא, יש לך עבורה שכירה בשני כלים?' יש לפרש שלכך נאמר עשיית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת – כי האבנט ומגבעתו נועד רק לעבודות חשובות, ואילו מכנסים וכתנות נצרכים גם להרמת הדשן שלובש מן הבגדים הפתוחים, בדברי הרמב"ם (עפ"י משך חכמה תעה כה, מ. ע"ש).
יש ליתן טעם לכך על שייחדו ברכות מיוחדות 'אוזר ישראל בגבורה' ו'עוטר ישראל בתפארה', שהן כנגד האוזר והגבעתה המיחודות לישראל, ואינם בכלל שאר בגדים הנצרכים לכל אדם. וע"ע במובא בעברין טז.

*

מדוע בד הוא הכתנות שמכפרת על בעס (ערכין טז) ושפיכות דמים. ומכנסי בד – כנגד תאזה, כי מכנסים מכפרים על גילוי עריות. ורומו על מי שהוא נקי עכ"פ בתאהו וכעס יכול להתקרב לה. (מי השלוח ר"פ צו)

דף כד

'ורב, דבר וכל דבר לא דריש'. כלומר אין מרביה מכל עבודה שיש אחריה עבודה אלא בא ללמד על הוצאות. או גם אפשר שהוא בא ל'כל' ופרט' לדלהן. אבל אין לפרש שהוא דרוש כלל – שאין בתלמוד מי שאינו דרוש 'כל' לריבוי או לכלל (רייטב"א).

(ע"ב) 'נתן שמן ליהיב? – איכא הדלקה. הדלקה לאו עבודה היא'. ואם תאמר, אם ההדלקה אינה 'UBEODA' נמצאת העבודה האחורה שבמנורה היא נתינת השמן והרי היא בגדר 'UBEODA' תמה' – אין הדבר כן כי מכל מקום נתינת שמן אינה עבודה ממשימה ומתחמת הדבר (עפ"י מאיר). וצריך להזכיר בין זה ובין תרומת הדשן שכתו בתיו' שהואיל והנחת הדשן [זוכת הוצאה]. ע' משל"ט תמיון ב, י' כשרה בור ואינה עבודה לכך ההרמה נחשבת עבודה תמה. ויל' שלגבי המזבח נשלמה העבודה בתרומת הדשן מעלי, ומכך שההנחת כשרה בור מוכח שעיקר העבודה הוא הסילוק מהמזבח ולא הדשן והנתרם, הלכך לגבי עבודה המזבח נחשבת היא עבודה תמה. משא"כ במנורה לא נשלמה עבודה המנורה אלא בהדלקה. וע' בשפט אמרת וועד.

'חצחת אליתא עבודה היא, הדלקה לאו עבודה היא'. פרשו הראשונים ו'ל לפי שחצחת הקיסמים יש בה טורה שהאור צריך לדלק בעצי המערבה, שלא כהדלקת הפתילה, כיון שהדלקה ברוב היוצא עולה השלhabת מלאיה (עפ"י ריבט"א, תוס' ישנים וטורא"ש). והחzon-איש (מנחות ל, ח) פירש 'הדלקה לאו עבודה' [לא מפני שהדלקה אין בה ממש שודאי עבודה חשובה היא אלא שלא ניתנה בהדלקת הנרות] – שהרצון הוא להעלות נר תמיד, ובעצם לא היה צריך להדלקה

אמר רבי יצחק: אסור למןות את ישראל אפילו לדבר מצוה (כתבו בשאול ופקוד בטלאים – מנה את ישראל בצעתם למלחמה על ידי אחר; כל אחד ואחד נטל טלה מאות המלך, ונמנם הטלאים. בתקילה מנאם בשברי חרסים (בזוק), ומשנתמנה פרנס על הציבור העשיר ומנאם בטלאים).

אמר רבי אליעזר: כל המונה את ישראל – עובר בלאו' שנאמר והוא מספר בני ישראל כחול החיים אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאין שנאמר לא ימד ולא ספר.

ובסוף ימי דוד המלך, כשהוחסן למןות את ישראל, ניגף העם בשל כך.

ומשם איסור זה הכהנים במקדש הוציאו אכבעותיהם למןין, ולא נמנם לוגולותם.

א. כתוב הר"ד: שלא לדבר מצוה אסור למןות אפילו על ידי אחר, ולכן היה נגף בימי דוד

מןני שלא היה המניון הוא לצורך דבר מצוה. וכךין זה כתוב הר"ק (שמואל-ב כד) שאין למןות

שלא לצורך אפילו על ידי אחר וועל כן באה המגפה בימי דוד. ואולם הרמב"ן (תשא) כתוב

שהחטא היה מושם שלא מנו על ידי אחר (על ע"ש ברמב"ן ריש בדבר). וסוגין דילמא להחמיר

(עפ"י שבת הלוי ח"ו כ).

ב. ספירה על ידי הכתוב, או על פי רישיותו; הROLB"ג (במדבר) כתוב שאין איסור (וע' גם לנזי'ב ריש במדבר). ואולם בש"ת כתוב סופר (י"ד ק) העתיק בשם אביו החתם-ספר שאיסור. וכן פסק

בשו"ת שבת הלוי (ח"ו כ).

ג. כשהו צרים לידע אם יש מניין עשרה, אין למןות האנשים אלא על ידי אמרת פסוק כגון 'חוšíעה את עמך...' (עפ"י תשובה אגון; ראשונים. וכן כתוב הפלוי-חדש נה).

ד. אין להתר למןות תלמידים על ידי העמדתם בשורות של שנים או שלשה, וילך אחד מכל שורה מכיריו מספר; אחד, שניים... ובכך מותודע אם כולן נוכחים – אלא יש לודא נוכחות על ידי הקראת שמות (שבת הלוי ח"א לה).

ה. אודות מפקד אוכלסין בישראל, בשו"ת שבת הלוי (ח"ו כ) צד להתר למןות נתוניים לצורך סטטיטייקה בלבד אך לא להמננות, וiperesh כן בשאלון [נאך על פי שבמשדר הראשי יעמדו על המספר]. גם בזה כולי האיא ואול', ואין ברור אצל. ואם אפשר להמנע מכל זה – טוב יותר.

ואולם אם המניין כולל יהודים ונוצרים כאחד גם אם לבסוף עושם הפרדה ביניהם, אך הלא הרבה אנשים רשותם כיהודים אצל המוני ובאמת אין יהודים] – צדדו בזה להתר, ביחס כאשר אין כתובים את מספר הנפשות על השאלונים (ע' בשו"ת שבת הלוי ח"ט לה; עליה יונה עט' קלט – מכתבי הגרי"י קנייסקי והגרי"י מרזבק וצ"ל).

כהן שקידש ידיו ורגלו בלילה, האם צריך לקדר שוב בבקר – נתבאר בובחים כ.

דף כב – כג

לו. א. אלו תכונות הווכרו בסוגיא, הנצרכות לפרש הממונה על הציבור ולתלמיד חכם?

ב. אלו הן נקימה ונטירה האסורה?

א. אמר רבי יוחנן מושם רבי שמעון בן יהוץ: אין מעמידים פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים (=דופי משפחה. רש"י) תלויו לו מאחורי – שם תזה דעתו עלייו ואומרים לו חזור לאחורי.

וכן אמר רב יהודה אמר שמואל: לא נמשכה מלכות בית שואל מפני שלא היה בו שם דופי (משפחה). בניגוד לדוד שבא מרות המואביה. רשי"ז).

עוד אמר רבי יהודה אמר רב: מפני מה נונש שואול – מפני שמהל-ul כבודו (בתחילת מלכותו, שהחריש לבני בilyul שביווהו. וגילה על עצמו שאיןו כדי למלוך. ר"ש".)

ואמר רבי יוחנן משום רבבי שמעון בן יהוץך: כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש – אינו תלמיד חכם. ופרשו: לא בענייני ממון, שהוא אסור מה תורה, אלא אם ציירוה צער הגוף, אף על פי שהבה הוא לו כשהוא שותק ואני משיב – אינו מסיר הדבר מלבו, ואם בא אדם אחר לנוקם נקמתו בקיום המשפט – ישתוק ולא ימזהה בידו.

כן פרש". ויש מפרשין שמניה עלבונו למקום (ע' ריטב"א מאיר וועד). ומזהר"א פירש שאיןו משיב לו חורפה באותה מידה שעשו לו רק שומר הדבר בלבו להענישו בדבר קתן [כמו עקב הנאמר בנסיפת הנחש לעומת יושוף ראש הנامر באדם]. ויש מחלוקת בין מילדי דשמייא שציריך ליקום וליטור, ובין מייל דעלמא שאסור (עפ"י ריטב"א; רבי אברם בן הרמב"ם). ויש מי שפירש: שנקמתו אינה מלאה בתחושת הנאה ומתייקות, כנחש שאין לו הנאה מטרפו (בשם בעש"ט).

ויש מי שכתב לתלות שאלת זו במחוליקת החכמים אודות הרב שמהל-ul כבודו אם כבודו מחול [שהרי מצינו (בשכת לא), להלל במעשה שהשיב לשואלו בחיבה הגם שזילול בכבודו] (עפ"י שפת אמרת. ופסק הרמב"ם (ת"ת ה,יא) כבודו מחול).

ופסק הרמב"ם (תלמוד תורה ז,יג): אם חורפו או ביוזחו בסתר – מצוה למחול לו וזהי מدة חסידים ראשונים, אבל בפרהסיא – אסור לתלמיד חכם למחול על כבודו, ואם מחל נונש מפני בזין תורה, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מיחילה. וכן כתבו שאר פוסקים שאסור לו למחול על בזינו מושום ולזול בכבוד החורה (ע' ר"ה י"ז; ש"ת הרשב"א ח"א פ"ד ש"ת הריב"ש רכ).

וכשמקשים ממנו מיחילה – ימחול, שכל המעביר על מודתו מעבירים לו על כל פשעיו.

ב. איזוהי נקימה – אמר לו: השאלני מגלך. אמר לו: לאו. למהר אמר לו: השאלני קרדומך. אמר לו: אני משאליך, כדרך שלא השאלתני.

איוהי נטירה – אמר לו: הילך, איני כמותך שלא השאלתני.

א. גם על הנטריה שהבלב עוברים ללא תטר ולאו דזוקא באמרי. [ולאיך גיסא, אם אינו נוטר איבה בלבו אלא אומר לו בדרך תוכחה על צורות העין שבו – אינו עובר. יד הקטנה ה' דעת ז]. וכן אם נמנע מהשאילו מפני שלא השאל לו הלה, הגם שאיןו אומר כן בפיו – עובר בלא תקם (עפ"י אהבת הדר ה; חפץ חיים פתיחה ללאין – עפ"י רבנו יונה, ספר החינוך ועוד. וכ"כ הרבא"ד בפירושו לתורת כהנים קדושים. וע"ע: גבורות ארי, קה"ז נ"ד).

ונראה שכן הנקום עובר גם משום 'לא תטור' (קholot עקב ערכין ד).

ב. משמע בגמרא לכאורה שאם חטא לו חברו בדבר שיש בו צער הגוף, כגון שרפהו וביוו – אין כלפיו איסור נקימה ונטריה. ואולם יש ראשונים הסבירים שזה נאמר רק בתלמיד חכם ומושום בזין לכבוד התורה, אבל בשאר אדם – אסור לנוקם וליטור אף באופן זה. וצריך להחמיר בדבר כי ספק א"ד או ריתא לומרא (עפ"י חפץ חיים בفتיחה ללאין בא רם חיים ט).

עוד נראה, לפי מה שכתב בשתת אמת לתלויות דינו של רבי יוחנן בשאלת אם הרב שמהל-ul כבודו כבשו מחול אם לאו, הרי לפי מה שאנו נוקטים להלכה שכבודו מחול, אין כל הכרה לחייב בין עניין שבמנון לצער הגוף אלא בכל אופן אסורה תורה לנוקם וליטור, ובזה מישבים דברי הרמב"ם והחנוך שלא חילקו בדבר [אם לא לת"ח בפרהסיא כנ"ל] (עפ"י דברי שלום ח"ב ג).

гинחו שלא בפנוי, לכוארה אין זה בכלל 'צער הגוף' ולכל הדעות אסור למנוע בשל כך מהללוות או ליתן לו צדקה וכד' (עפ"י חפץ חיים איסורי רכילות ה; בא רם חיים ז).
 ג. הסברא נותרת שהמנע מהללוות את חברו מלחמת שנאה וקנאה, אעפ"י שאיבתו אינה נובעת מכך שעשה לו הלה רעה – עובר בלא תקום. וצරיך עיון (עפ"י קרנות יעקב ערך ד).
 ד. כתבו פוסקים: איסור נקיימה ונטירה כולל גם אדם רשע, אך נאמר בני עמק ולא 'לעמית' וכד' (עפ"י כל' יקר, שם חדש, עמודי ארומים, מהר"ם שיק). ויש שכתב שאין איסור בדבר (רשב"ג, מובא בספר מגדים חדשים סוף שבת).

לט. כיצד היו מפייסים במקדש?

כיצד מפייסים במקדש; הכהנים עומדים בעוגלה, בא הממונה ונוטל מזננת מעל ראשו של אחד מהם, וממננו מתחילה למנות כפי המספר (העולה על הרבה על מספר הכהנים. עפ"י רשות') שהסכימו עלייו מתחילה (כה. עע"ש). מונה אצבעותיהם של הכהנים, הולך וסובב (מימין או משמאלי – מחולקת אמוראים בירושלים), ורוכhn שבו מסתירות הספריה והוא הזוכה.
 כל כהן מוציא אצבע אחת, היא האצבע הסמוכה לאוגול. החולמים שאינם יכולים להפריד אצבעותיהם אחת אחת, רשאים להוציא את האמה עם האצבע (עפ"י רשות'). והרמב"ם גرس: 'שלש' במקום 'שליש'. ערש"ש). ומננים שתיהן אחת. ואין מוצאים אוגול מפני הרמאים, ואם הוציא – אין מוננים לו, ולא עוד אלא שלוקה בפקיע [= רצועת מלוקות הפסוכה בראשה לרצועות דקוט] מן הממונה.
 הרמב"ם נקט (עפ"י גירסה אחרת בגמרא) שכל אצבע ואצבע נמנית בפני עצמה.

דף ג

לט. תרומת הדשן והוציאתו –

- א. – באלו בגדים הן נעשות?
- ב. – האם כהן בעל מום כשר לעשונות?
- ג. – האם הן 'עבדות' אם לאו?

א. תרומת הדשן והוציאתו נעשות בגדי קדש. (בתורמת הדשן מפורש ולبس הכהן מדו בד... ובהוציאתו נאמר ופשט את בגדיו ולبس בגדים אחרים. מקיש בגדים שלובש לבגדים שפופט – אלו שהרים בהם), אלא שלஹזאת הדשן לובש בגדים פחותים יותר (ולבש בגדים אחרים. תנא קמא ד"א. וכן תנא זבי רבי ישמעאל).
 א. בתוס' מבואר שגם רבי אליעזר הדורש 'בגדים אחרים' להוציאת בעלי מומים כדלהן, אינו חולק על כך שצורך בגדי כהונה להוציאת. ומובואר עוד בתוס' ישנים גם לדרכו צורך בגדי כהונה פחותים להוציאת הדשן, ודורש 'ארויים' לבאן ולכאן (ויע' גם ריביב"א ובמשל"מ ב,ג).
 ואילו ר"י הילן כתוב שלרבי אליעזר אין צורך בגדי כהונה. וכן מובא בפירוש הרמב"ן ויקרא ו.ד. וכן בחודשי ריטיב"א מהרב החסיד. ואפשר שהכוונה לרמב"ן).
 ויש שנראה מדבריהם שאף להלכה שבעל מומין אינם כשרים, אין צורך בגדי כהונה בהוציאת הדשן (המשל"מ תמה על הרמב"ם שלא הזכיר בגדי כהונה בהוציאת. וכן הביא דעה זו המאירי בשם יש מפרשין). ויש מי שכתב לפירוש לועה זו שرك בהורדת הדשן מהמובהץ צורך בגדי כהונה, לא בהוציאת מהץ לעיר.
 עפ"י שיריו קרבן על היירושלמי. ובאנן האול תמה על קרן).

ב. תרומת הדשן, יש אומרים שגם היא נעשית בגדים פחותים מאשר בגדי כהונה (כన' נראית דעת הרמב"ם (תמידין ב, ה) והחינוך (כלא), וע' גם בריטב"א לעיל יב). יש מי שצדד לדעה זו שבאותם בגדים שהוא מרים, בהם מוציא את הדשן (כנ' משמע בתשובה הרדב"ז ח' א' שפה; מנחת חינוך כלא, ח – 'צרך עיון'). ויש אומרים שלhalbצת הדשן צרך בגדים פחותים מהם (עפ"י מאירי בשם 'יש מכירען'). ואולם רשי' (יב: ד"ה את) חולק וסובר שאין צרך בגדים פחותים לזרמה, שאיןם מטלכלכים מהדרשן בהדרמת מלא מחתה אחת. (וכן דעת Tos' ישנים כאן, וע"י עניין ו Shepard אמר).

לדברי ריש לكيיש, אין הכהן לובש אלא שני בגדים; מכנים וכتونת (שכן נאמר בתרומת הדשן: ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילبس על בשרו). ולרבי יוחנן – ארבעה (גילה הכתוב שנים והוא הדין לשנים נוספים). ורבי יהודה למד זאת מיתור ומכנסי בד ילבש – להביא מ贗ת ואבנט להרמה. ופרשו [לדעת רבי יוחנן] שלרבי דוס אין צרך על כך ריבוי מיהוד. והhalbצת הדשן הוקשה להרמה לעניין הבגדים. עפ"י Tos').

הלכה כרבי יוחנן (מלחמות ה. וכ"מ ברמב"ם).

ב. נחלקו תנאים קמא ורבי אליעזר האם כהן בעל מום כשר להhalbצת הדשן (... אחרים וחוץ...) אם לאו. לריש לקיש, כמחלוקת להוצאה כך מחלוקת בהרמה. ורבי יוחנן, הרמה – לדברי הכל עבודה היא ואינה כשרה בעל מום.

א. במשנה למלך (תמידין ב, ה) הסיק שמחלוקת זו אמרה הן לעניין הורדת הדשן מהמזבח הן לעניין הוצאה מההוורה חוץ לעיר, שתיהן כשרות לר"א להעשות בעבלי מומין ולת"ק איןן כשרה [אם מפני שגם הוצאה החוצה 'עובדיה' היא או עכ"פ מפני שצרכיך לה כהונה ולא הורתה לבישת הבגדים אלא לכהנים כשרים].

ב. הלכה כתנה קמא שכחן בעל מום אינו כשר להhalbצת הדשן, וכל שכן להרמה (רמב"ם תמידין ב, טו).

ג. זור; לדברי רבי אליעזר המכשיר בעל מום להוצאה הדשן, אף ור' כשר. ולתנה קמא, רבי יוחנן מהייב מיתה וריש לكيיש פוטר מפני שהיא עבודה סילוק ולא עבודה מתנה (עפ"י ירושלמי). וברמב"ם משמע שאין זור לזקה על הוצאה מפני שאינה עבודה, רק אסור בعملאי יש. ובמישל'ם הקשה על כך מהירושלמי.

צ"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"ב יז) שנקט בהנחה ברורה שור אינו כשר להוצאה הדשן אף לרבי אליעזר. ואפשר שלדעתו כל דברי הירושלמי רק בהנחה שהוצאה הדשן לר"א אינה טעונה בגדי כהונה, אבל לפמש"ב התוס' שצרכיך בג"כ הרי שצרכיכם לתמורה כהונה, שאי אפשר שור כשר וכחן בגדים חול פסול. ולחזרות הדשן, נראה לכארה שור פסול אפילו לוריש לקיש אליבא דרבי אליעזר, שהרי 'כהן' כתיב. ד. הוצאה הדשן טעונה קידוש ידים ורגלים (דובב מישרים ח"ב יז עפ"י המשנה בתמיד ב, א). ולפי הירושלמי של"א זור כשר, לכארה א'צ' קידוש ידים ורגלים, כשם שכל העבודות שור כשר בהן א'צ' קידוש כגון שחיטה (ערשי' כה:). אך יש לומר שהורדת הדשן מן המזבח טעונה בכל אופן קידוש וחמורה מאשר עבודות.

ג. תרומת הדשן; ריש לキーיש סבר שאינה 'עובדיה' (שלדעתו אינה נעשית ארבעה בגדים אלא בשנים), ולכן מכשיר רבי אליעזר לעשותה ככהנים בעבלי מומין. ורבי יוחנן סבר 'עובדיה' היא (וסובר שצרכיכה ארבעה בגדים), ולכן לדברי הכל אינה כשרה בעבלי מומין. ובהוצאה הדשן לא נחalker רבי יוחנן על ריש לキーיש של"א עושים אותה בעבלי מומין, ומשמע לכארה שאינה עבודה.

בפירוש רבנו חננאל נראה שלפי תנא קמא הפסול בעלי מומין – עבודה היא אף לריש לקיש.

וכן כתוב רבנו אליקים (ועתום להלן נט: ד"ה והרי. וע"ע במאיר).

ואילו בთום' (ד"ה יש) מבואר שלריש לקיש אינה עבודה בין לרבי אליעזר בין לתנא קמא, ובעל מום שפסול לת"ק – מפני שהוא כור ואין זו קרב לגבי מומת. וכן לרבי יוחנן אליבא דרבי אליעזר המכשיר בע"מ – אינה עבודה [אלא שגורת הכתוב להצrik ארבעה בגדים]. ואולם לרבי יוחנן אליבא דת"ק הפסול בעלי מומין – הוצאת הדשן הוצאה היא (עפ"י Tos' כ: ד"ה איכא. וע' משל'ם תמידין ומוספין ב, י שנטפק לומר שלibri יוחנן אףילו לר"א עבודה היא אלא שגור הכתוב להכשיר בעלי מומין).

והרמב"ם (תמידין ומוספין ב, טו) פסק שהוצאת הדשן אינה עבודה גם שפסול כת"ק וכרכבי יוחנן שבעל מומין אינם מוציאים אותו (והמשל'ם תמה על קר מהירושלמי). ואולם בתרומת הדשן פסק (שם י) שעבודה היא.

דף כד

מ. א. תרומות הדשן – מהו שיעורה?

ב. מה דינו של זו שהרים את הדשן?

ג. אלו הן העבודות שור שעשאן חייב עליהם, ואילו שפטור?

א. שנה רבוי חייא: נאמר בתרומות הדשן והרים ונאמר במנחה והרים – מה להלן בקומו אף כאן בקומו. ולא בקומו ממש שהוא אי אפשר פן יכוה אלא ליתן שיעור להרמה שלא יפחota מאמוד מלא הקומץ, ואם רצחה להוציא – מוסף (רש"י).

א. בירושלמי מבואר שצורך להרים כוית. ורק שישייאר דשן, שלא יטול הכל.

הרמב"ם השmitt דין זה, ועמד על קר המשנה-למלך (תמידין ב, יב).

ב. המזויה היא להרים מדרש האמורים או אברי העולה שנתאכלו, ולא מדרש העצים (עפ"י ריטב"א כ: וכן מבואר בירושלמי – מנחת הנינך קל'א, א).

ג. נראה שיש לתרום בכל יום מהדרש החדש, ולא מדרש שכבר תרמו ממנו (עפ"י חדשים ובאורוים).

ב. תרומות הדשן נעשית על ידי כהן כמפורט בכתב. ואם הרים זו, לדברי רב – אינו חייב מיתה (עדת מתנה... והזר קרב יומת – ולא עבודה סילוק), וללי – חייב (לכל דבר המזבח). וכן נחלקו אמוראים בירושלמי (ומוכר בתומ' כו): רבוי יוחנן מהייב ורישי לקיש פוטר. ופסק הרמב"ם (ביתא מקדש ט, ב ח) לפטור. וכן דעת בעל ספר החינוך (שצ. וע' משנה למלא; חדשים ובאורוים).

ג. זו אינו חייב מיתה אלא על 'עבודה תמה' – עבודה הגומרת ומתחמת את הדבר, ולא עבודה שיש אחריה עבודה כגון שהיתה (אפילו בפדו של אחר, או מליקה שדינה בכחן. עפ"י אחרים) וקיבלה והולכה – שיש אחריה וריקה (ועבדתם – עבודה תמה)... והזר קרב יומת). וכן איןנו חייב אלא על עבודה מתנה ולא על עבודה סילוק. אלא שלדברי לוי דוקא על עבודות סילוק הנעות בפנים פטור כגון הוצאה כף ומתחה, אבל על תרומות הדשן חייב כנ"ל עפ"י שהיא עבודה סילוק (... ולמביית לפרקת – ועבדתם עבדת מתנה ולא עבודה סילוק). ואף עבודות שביכיל אמר רבא שאין חייב אלא בעבודת מתנה (ולמביית לפרקת). תניא כוותיה דרב. תניא כוותיה דלי.